

Bielińska, Maria

"Dokumenty Władysława Łokietka :
chronologiczny spis, regesty i
bibliografia edycji", Alojzy Preissner,
"Rocznik Biblioteki Polskiej Akademii
Nauk w Krakowie", t. XI, 1965, s.
197-296 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 60/1, 193-195

1969

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

sfery cywilizacji prowansalskiej, zniszczonej przez brutalną przemoc i fanatyzm. Zgodzić się trzeba z przytoczoną w książce opinią jednego z recenzentów, że teksty *te donnent l'atmosphère d'une civilisation et d'une lutte qui ne furent pas exclusivement religieuses*.

W sumie stwierdzić można, że bardzo już bogata historiografia herezji katarów powiększyła się o pozycję interesującą i wartościową. „Les Cathares” są książką, do której sięgać będzie specjalista, a jednocześnie przykładem dobrze pojętej popularyzacji, nie negującej zdolności historycznego myślenia u czytelników. Jeśli zaś szereg tez zawartych w tej pracy ma charakter nieco ryzykowny, to niewątpliwa erudycja autorów może być tego ryzyka usprawiedliwieniem.

Na zakończenie uwag dodać jeszcze trzeba, że w przypadku omawianej książki sztuka edytorska osiągnęła bardzo wysoki poziom.

Stanisław Bylina

Alojzy Preissner, *Dokumenty Władysława Łokietka. Chronologiczny spis, regesty i bibliografia edycji*, „Rocznik Biblioteki Polskiej Akademii Nauk w Krakowie” t. XI, 1965, s. 197—296.

Praca A. Preissnera pozornie jest informacją o zachowanych dokumentach Władysława Łokietka, które wyszły z jego książęcej kancelarii kujawsko-sieradzkiej i wielkopolskiej (1275—1299) oraz kancelarii królewskiej (do r. 1333). Autor określił charakter swego opracowania jako katalogowo-bibliograficzny (s. 218), wykroczył jednak poza nakreślone ramy o tyle, że katalogowany materiał poddał analizie wewnętrznej i przeprowadził jego opis od strony formy i treści. Praca dzieli się na dwie części: uwagi ogólne (s. 197—219), oraz regesty dokumentów (s. 220—273); całość została zaopatrzona w wykaz cytowanych źródeł i opracowań, w wykaz skrótów częściej cytowanych prac oraz w indeks osób, nazw geograficznych i rzeczy (s. 281—296).

W części pierwszej autor poddał wewnętrznej krytyce dokumenty Władysława Łokietka i przeprowadził ich charakterystykę od strony prawnej (podział dokumentów na: traktaty polityczne, przywileje, mandaty, listy i wyroki) i od strony jej przeznaczenia (odbiorcy). Szczególnie wiele miejsca poświęcił przywilejom, bo też ta grupa jest najliczniejsza. Podzielili je na takie, które dotyczą zagadnień własności ziemskiej i jej regulacji (nadania ziemi, zamiana, kupno-sprzedaż, zawiązywanie zmian w stanie posiadania) oraz na przywileje lokacyjne, gospodarcze, sądowe. Przy każdej z charakteryzowanych grup otrzymaliśmy informację o odbiorcach korzystających z dokumentów, o stosowanych formułach kancelaryjnych, np. formuły konfirmacji, zamiany dóbr, formuły lokacyjne, immunitetu gospodarczego i immunitetu sądowego. Jest to bardzo pożyteczne wprowadzenie do następnej części informacyjno-katalogowej. W części pierwszej autor zebrał również wzmianki o zaginionych dokumentach Władysława Jagiełły rozproszone po dokumentach papieskich, królewskich (szczególnie Kazimierza Wielkiego, a także Władysława Jagiełły, Kazimierza Jagiellończyka i innych) oraz po dokumentach sądowych ksiąg grodzkich i ziemskich, miejskich i klasztornych.

W części drugiej autor zgromadził pełny, znany mu aktualnie materiał dyplomatyczny kancelarii Łokietka. Dysponujemy więc 297 regestami dokumentów, w tym 7 nie publikowanych (nr 41, 73, 157, 166, 179, 212, 268)¹.

¹ Już po ukazaniu się artykułu A. Preissnera jeden z dokumentów Łokietka z 22 maja 1298 wystawiony w Kaliszu (Reg. 73) został opublikowany razem z nie znanym autorowi dokumentem z 21 września 1297 przez M. Bielińską, *Kancelarie i dokumenty wielkopolskie XIII wieku*, Warszawa—Wrocław 1967 — dokumenty nie drukowane nr 15 i nr 16, s. 351—355.

Zapis każdego dokumentu przedstawia się następująco:

- 1) data dokumentu (rok, dzień i miesiąc, miejsce wystawienia) i rodzaj zachowanego przekazu (oryginał, kopia);
- 2) regest dokumentu, w którym wymieniono odbiorcę i krótką treść działanej lub potwierdzonej akcji prawnej;
- 3) kolejne wydania (bez zachowania następstwa chronologicznego pełnego tekstu regestowanego dokumentu);
- 4) ogłaszane drukiem regesty dokumentu.

Wydawca regestów dołożył szczególnych starań przy gromadzeniu informacji bibliograficznych o zachowanych i publikowanych dokumentach Władysława Łokietka. Otrzymaliśmy więc rzetelnie przygotowany materiał uwzględniający wszelkie edycje i wszelkie wzmianki regestowe o dokumentach Władysława z lat 1275—1333.

W świetle najbliższych planów naukowych zmierzających do wydania regestów dokumentów polskich od XIII do XV wieku praca Preissnera jest poważnym wkładem do przedsięwziętych przez poszczególne ośrodki naukowe przygotowań. Autorowi regestów należą się słowa uznania za ich wydanie i tym samym zgromadzenie możliwie pełnej informacji o drukowanej dokumentacji czynności prawnych z okresu panowania Łokietka.

Autor zaznaczył w części pierwszej opracowania, że główny nacisk położył na informację bibliograficzną, jest to więc praca przygotowana przede wszystkim w czytelniach bibliotecznych. Jednak nie należy wątpić, że wydawca regestów znał dobrze materiał i przy niewielkim nakładzie pracy mógł podać pełną informację o dokumentach. I tak: obok daty regestowanego dokumentu Preissner podał, w nawiasie, informację, czy dysponujemy oryginałem czy też kopią; na tej małej wzmiance kończą się wszelkie informacje o przekazie. W tym wydawnictwie darować sobie można opis oryginału lub kopii, stanu ich zachowania, opis pieczęci itp. Wydaje się natomiast nieodzowne w tego typu pomocach dla badaczy — wskazanie miejsca przechowania oryginału lub kopii dokumentu oraz ich aktualnej sygnatury. Zamieszczenie danych, o których mowa, byłoby tym bardziej wskazane, że autor w kilku sprawdzonych przez recenzenta przypadkach podał nieścisłą informację co do zachowanego oryginału².

Władysław Łokietek przeszedł gwałtowne koleje losu w zdobywaniu władzy i jednoczeniu państwa polskiego. Odbiciem zasięgu jego rządów i terytorialnego stanu posiadania w poszczególnych etapach życia jest niewątpliwie intytulacja zamieszczona w dokumentach. Autor zrezygnował z dostarczenia badaczowi tych danych pozbawiając zapis regestowy imienia i tytułu wystawcy. W przypadku dokumentów Łokietka jest to szczególny brak, zwłaszcza z okresu rządów książęcych³ i pierwszych lat panowania królewskiego.

Zdaniem naszym w regestach, a także w spisach dokumentów należy umieszczać imię i tytuł wystawcy. Jedynie w przypadku stale i niezmiennie powtarza-

² Reg. 32 — oryg. zaginął w Archiwum Państwowym we Wrocławiu w r. 1945, znany z publikacji wydawców; Reg. 38 — oryg. spłonął w Bibliotece Raczyńskich w Poznaniu, zachowana fotokopia w zbiorach Katedry i Zakładu Nauk Pomocniczych Historii UJ w Krakowie (KZNP) nr 445—II; Regesty 43, 44, 61, 93, 94 — oryginały zaginęły przechowywane dawniej w Gdańsku (Staatsarchiv), zachowane kopie archiwalne (Reg. 61 i 94) lub fotokopie oryginałów w Krakowie KZNP nr 1096—III (Reg. 43), nr 1061—0 (Reg. 44), nr 1065—I (Reg. 93); Reg. 56 — oryg. zaginął w 1945 r. we Wrocławiu, dokument znany z kopii w Metryce Koronnej (AGAD, ks. 80, s. 361); Reg. 57 — oryg. zaginął podobnie jak Reg. 56, był znany pierwszemu wydawcy A. Mosbachowi; Reg. 59 — oryg. zaginął, znany pierwszemu wydawcy B. Ulanowskiemu, *Dokumenty kujawskie i mazowieckie*, nr 16, s. 387; Reg. 63 i 65 — oryginały dokumentów zaginęły w Poznaniu, znane z kopii archiwalnych.

³ Por. M. Bielińska, *Kancelaria Władysława Łokietka w latach 1296—1299*, „Studia Źródłoznawcze” t. VI, 1961, s. 27—28.

jącego się identycznego tytułu można podać go w pierwszym regeście z odwołaniem do niego w następnych zapisach.

Wreszcie uwaga ostatnia. Wydawca zebrał interesujący i bogaty materiał o zaginionych i nieznanach dokumentach Łokietka na podstawie wzmianek w dokumentach innych wystawców. Wyniki swej pracy podał w formie opisowej (s. 213—217). Żałować należy, że nie otrzymaliśmy uzupełnienia znanych dokumentów Władysława Łokietka przez utworzenie wzmianek o dokumentach zaginionych w formie aneksu do regestrów. Metoda taka bywa praktykowana z pożytkiem dla badaczy⁴, gdyż dane o nieznanach dokumentach rzucają światło na wypadki polityczne, uzupełniają wiadomości z zakresu dziejów gospodarczych lub dziejów kultury, dają ciekawe materiały do itinerarium wystawcy.

Te uwagi w niczym jednak nie podważają użyteczności opracowania Alojzego Preissnera, opracowania tym cenniejszego, że jest to jego ostatnia publikacja. Zmarły przed niedawnym czasem nie przekazał nam swej wiedzy i swoich wiadomości o kancelarii przedostatniego z koronowanych Piastów polskich.

Maria Bielińska

Irena Radtke, *Kancelaria miasta Poznania do roku 1570*, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Archiwum Państwowe m. Poznań i woj. poznańskiego, Warszawa 1967, s. 171.

Dzieje kancelarii miejskich w Polsce, do niedawna prawie nie znane, w ostatnim piętnastolecu doczekały się kilku poważnych opracowań, które w większej części są dziełem archiwistów¹. Jest to zrozumiałe, jeśli zważy się, że badania nad instytucjami miejskimi wymagają głębokich studiów materiału archiwalnego na długiej przestrzeni czasu, że materiał ten często dostępny jest tylko dla pracowników archiwów ze względu na prowadzone przez nich prace porządkowe nad wieloma jeszcze zespołami akt miejskich, które do dnia dzisiejszego nie posiadają inwentarzy archiwalnych.

Dzieje kancelarii miejskiej poznańskiej interesowały badaczy od dawna, a i autorka omawianej monografii poświęciła temu tematowi parę artykułów².

⁴ K. Maleczyński, *Studia nad dyplomami i kancelarią Odonica i Laskonogiego 1202—1239*, Lwów 1928, registry s. 242—245; M. Bielińska, *Kancelarie i dokumenty wielkopolskie*, registry s. 263—265, 300—302.

¹ K. Arłamowski, *Kancelarie zarządów miejskich w zaborze austriackim w latach 1772—1918*, „Archeion” t. XXXVIII, 1962, s. 241—269; tenże, *Archiwum Akt Dawnych miasta Przemyśla, jego dzieje, zasób i pracownicy*, „Archeion” t. XXXIX, 1963, s. 17—44; tenże, „Acta hospitum” w zespole *Archiwum Aktów Dawnych miasta Przemyśla*, „Archeion” t. XXXIV, 1961, s. 31—47; M. Friedberg, *Kancelaria miasta Krakowa do połowy XVIII wieku*, „Archeion” t. XXIV, 1955, s. 277—304; tenże, *Kancelaria miasta Kazimierza pod Krakowem 1335—1802*, „Archeion” t. XXXVI, 1962, s. 137—170; S. Pańków, *Archiwum Wolnego Miasta Krakowa (1815—1853)*, „Archeion” t. XXII, 1954, s. 103—128; H. Piskorska, *Organizacja władz i kancelarii miasta Torunia do 1793 r.*, Toruń 1956; W. Pyrek, *Kancelaria miejska Dzierżoniowa w drugiej połowie XVIII wieku*, „Sobótka” t. XV, 1960, s. 193—204; I. Radtke, *Kancelaria miasta Poznania od XIII do XV wieku*, „Roczniki Historyczne” t. XXVII, 1961, s. 161—189; M. Stankowa, *Kancelaria miasta Lublina XIV—XVIII wieku*; Warszawa 1968. O kancelariach miejskich patrz wstępy do inwentarzy archiwalnych: *Inwentarz Archiwum miasta Kazimierza pod Krakowem 1335—1802*, opr. M. Friedberg, Warszawa 1966; *Inwentarz Archiwum miasta Kleparza pod Krakowem 1366—1794*, opr. Z. Wenzel-Homicka i Z. Wojaś, Warszawa 1968.

² I. Radtke, op. cit.; tenże, *Biażej Winkler, pisarz i kronikarz miasta Poznania w XVI wieku (1535—1569)*, „Archeion” t. XXXVII, 1962, s. 153—172. Poprzednio: A. Warscha-uer, *Stadbuch von Posen t. I*, Posen 1892, s. 11—198; tenże, *Die Chronik der Stadtschreiber von Posen*, „Zeitschrift der hist. Gesellschaft für die Provinz Posen” t. II—III, Posen 1888.